

Acțiunea, inacțiunea și legătura de cauzalitate în cazul inteligenței artificiale

---

Action, Omission and Causality Regarding Artificial Intelligence

Georgian Marcel HUSTI¹

Rezumat: *Inteligența artificială riscă să pună probleme serioase actualei teorii generale a infracțiunii, în principal din cauza faptului că aceasta are capacitatea de a învăța pe baza propriei experiențe și de a lua decizii independent de un factor uman. Deși latura subiectivă rămâne cea mai problematică, apreciem că și la nivelul laturii obiective există aspecte care merită o analiză, după cum sperăm că vom arăta în cele ce urmează.*

Cuvinte-cheie: *Inteligență artificială; tipicitate; drept penal; acțiune; raport de cauzalitate.*

Abstract: *Artificial intelligence poses serious challenges for the current general theory of criminal liability, mainly due to its capacity to learn from its experience and make decisions independently of any human intervention. Although the problem of mens rea/guilty mind remains the most problematic, we believe the actus reus element is worthy of analysis, as we hope to show in the following article.*

Keywords: *Artificial intelligence; actus reus; criminal law; action; causality.*

---

¹ auditor de justiție, anul II. Doctorand în cadrul facultății de drept, univ. Babeș-Bolyai Cluj-Napoca (e-mail: revistathemis@inm-lex.ro)

1 Scurtă prezentare a Inteligenței Artificiale (I.A.)

La ora actuală, nu există în literatura de specialitate o definiție general acceptată a inteligenței artificiale². Motivele sunt numeroase. Pe de o parte, dacă a defini ce înseamnă artificial este relativ simplu, a defini conceptul de inteligență este un demers complicat. Pe de altă parte, definițiile rigide nu sunt adecvate unui câmp care avansează constant. O definiție dată în 1956 nu s-ar mai fi aplicat și tehnologiei expert system care a apărut ulterior. Similar, chiar dacă s-ar reuși astăzi o definiție care să includă toată tehnologia inteligenței artificiale, ea ar risca să excludă tehnologii viitoare pe care altminteri le-am califica drept I.A., la nivel intuitiv. Un astfel de exemplu ar putea să îl constituie o tehnologie care să emuleze întru totul un creier: „*whole brain emulation*”³.

Unii specialiști au afirmat că: „*în mod interesant, lipsa unei definiții precise, universal acceptate a I.A. a contribuit la creșterea, dezvoltarea și avansarea acestuia într-un ritm accelerat. Practicanții, cercetătorii și dezvoltatorii I.A. au fost, în schimb, ghidați de un simț natural și un impuls imperativ de a începe odată*”⁴.

Fără a ne propune aici să rezolvăm această problemă, prin inteligență artificială vom înțelege sistemul informatic cu abilitatea de a percepe informații din mediul înconjurător, de a le interpreta, de a învăța din respectivele informații și de a întreprinde acțiuni pentru a-și crește șansele de a îndeplini cu succes obiectivele propuse. Roboții reprezintă acea inteligență artificială care are și o componentă fizică, precum mașinile autonome sau un aspirator-robot, spre exemplu Enciclopedia „Britannica” definește Inteligența Artificială ca fiind „*abilitatea unui computer digital sau controlat de un robot de a efectua activități care sunt în mod normal asociate cu ființe inteligente*”⁵.

---

² J. Turner, *Robot Rules. Regulating Artificial Intelligence*, ed. Palgrave Macmillan, Londra, 2019 pag. 7.

³ A. Sandberg, N. Bostrom, *Whole brain emulation. A roadmap*, Oxford University, 2008, pag. 1-113.

⁴ Peter Stone, Rodney Brooks et alia, „Artificial Intelligence and Life in 2030.” în One Hundred Year Study on Artificial Intelligence: Report of the 2015-2016 Study Panel, Stanford University, Stanford, CA, septembrie 2016. Disponibil on-line la adresa <http://ai100.stanford.edu/2016-report>, pag. 12.

⁵ B. Copeland, „Artificial intelligence.” în Encyclopædia Britannica, august 11, 2020. <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>.

La baza acestor procese, într-o mare măsură, se află conceptul de „*machine learning*”. Acest concept este definit drept studiul științific al unor algoritmi și modele statistice pe care computerele le folosesc pentru a îndeplini o anumită activitate, fără a avea instrucțiuni specifice, ci folosindu-se de recunoașterea tiparelor și de inferență⁶. Cu alte cuvinte, o inteligență artificială veritabilă învață să se descurce în anumite situații pentru care nu a fost programată, cel puțin nu în mod direct. Această tehnică este modelată după felul în care copiii (și oamenii, în general) se dezvoltă și învață („*supervised learning*”).

Acest aspect este foarte important, întrucât reprezintă una dintre esențele problemei în ceea ce privește răspunderea juridică a roboților și a inteligenței artificiale. Există posibilitatea reală ca o inteligență artificială să fie programată conform standardelor, dar aceasta totuși să deprindă în mod greșit anumite chestiuni și, în consecință, să aibă o conduită incorectă, uneori chiar periculoasă. Spre exemplu, în măsura în care o mașină autonomă este frecvent șicanată în trafic, aceasta poate să își altereze înțelegerea traficului astfel încât să dezvolte o viziune eronată asupra anumitor reguli de trafic, atunci când se desfășoară în mod normal, chestiune ce se poate materializa într-un accident rutier. În exemplul nostru nu se poate identifica vreo culpă în ceea ce privește programarea mașinii. Totuși, este de așteptat ca persoanele responsabile de respectiva inteligență artificială să supravegheze periodic dezvoltarea mașinii și să o retragă de pe piață în măsura în care constată că poate deveni periculoasă. Pe de altă parte, există și metode de a dezvolta I.A. fără intervenție umană, „*unsupervised learning*”. Simplificând foarte mult, ideea de bază este de a programa inteligența artificială să descopere singură tipare și să grupeze informația în diverse clasificări, fiind un domeniu de dezvoltare promițător⁷. O altă metodă importantă de educare a inteligenței artificiale este învățarea prin consolidare „*reinforcement learning*”. În literatura de specialitate, acest mod de educare a fost definit ca fiind cea metodă de învățare în care „*agentul primește o evaluare a prestației sale (precum o*

---

⁶ A se vedea H. Chen, *Machine Learning for Information Retrieval: Neural Networks, Symbolic Learning, and Genetic Algorithms*, în *Journal Of The American Society For Information Science*, pag. 194 și următoarele.

⁷ S. Russel, P. Norvig, *AI. A modern approach*, ed. Prentice Hall, New Jersey, 1995, pag. 528.

amendă mare pentru lovirea din spate a unei mașini), dar nu i se spune acțiunea corectă (să frâneze mai gentil și mai devreme)⁸.

1.1 Aspecte generale

Când se vorbește despre inteligența artificială și dreptul penal, două abordări par a fi, la ora actuală, cele mai vehiculate: prima constă în conferirea unei capacități juridice separate acestora, de entități electronice, similar oarecum persoanelor juridice, iar cea de-a doua este varianta unei răspunderi obiective, evitând astfel problemele legate de vinovăție și dovedire a culpei, aceasta fiind prezumată relativ. Ambele soluții pornesc însă de la premisa că actuala teorie generală a infracțiunii este inaptă pentru a oferi un cadru teoretic adecvat. În cele ce urmează, vom analiza latura obiectivă din aceste perspective, încercând și o analiză a felului în care ar putea „acționa” inteligența artificială într-un mod relevant din punct de vedere penal, în măsura în care s-ar aborda varianta conferirii unei personalități juridice, încercând totodată să nu ne hazardăm în ipoteze prea fanteziste. Merită menționat aici că, deși ipoteza conferirii unei personalități juridice separate inteligenței artificiale pare pură speculație, la nivelul Uniunii Europene a existat, în anul 2017, o rezoluție prin care se discuta despre acordarea statutului de „entități electronice”⁹. Tot în anul 2017, robotului „Sophia” i-a fost acordată cetățenie de către Arabia Saudită¹⁰. Un alt exemplu în acest sens provine din anul 2010, când unui robot pe nume *Paro* i-a fost conferit „Koseki”, care echivalează mai mult sau mai puțin cu deschiderea unui registru de stare civilă ce îi permite, teoretic, o suită de drepturi legate de cetățenie, naționalitate și familie¹¹. Prin urmare, apreciem că sunt pertinente și câteva considerații cu privire la această problemă.

---

⁸ Ibidem.

⁹ Rezoluția a fost în final respinsă întrucât s-a considerat că depășește sfera competenței U.E. - T. Burri, „The EU is right to refuse legal personality for Artificial Intelligence”, în *Euractiv*, art. din 31.05.2018, disponibil on-line la adresa <https://bit.ly/2UMYGUM>.

¹⁰ E. Reynolds, „The agony of Sophia, the world's first robot citizen condemned to a lifeless career in marketing”, în *The Wired*, 2018, articol accesibil on-line la adresa <https://bit.ly/2wJqEI4>. Cu toate acestea, este neclar ce efecte juridice produce o astfel de cetățenie, fiind probabil mai mult o cetățenie simbolică.

¹¹ N. Osmani, „The Complexity Of Criminal Liability Of Ai Systems”, în revista *Masaryk University Journal of Law and Technology*, vol. 14, 2020, pag. 60.

2. Acțiunea

Înainte de a analiza acțiunea prin raportare la subiectul prezentei lucrări, este important să fie definite în mod clar conceptele cu care se operează. Or, dacă în ceea ce privește faptul că trebuie să existe o acțiune există un consens aproape total în literatura de specialitate, această condiție fiind întâlnită inclusiv în legislațiile care cunosc o răspundere foarte obiectivă¹², cu privire la ce anume presupune efectiv această condiție există aproape tot la fel de multă disensiune. În legislația noastră nu există o definiție legală a acțiunii și nici doctrina nu a fost în mod special preocupată de această problemă. Totuși, subiectul de față necesită reconsiderarea unui aspect fundamental: ce anume înseamnă „a acționa”, din punct de vedere al dreptului penal?

2.1 Caracterele acțiunii în dreptul național și internațional

În dreptul comparat, sistemele de tip *common law* denumesc acest element al infracțiunii *actus reus*¹³, iar sistemele de tip germanic, *Tatbestandsmifjbigkei*¹⁴, care se traduce aproximativ în „elemente de tipicitate ale infracțiunii¹⁵”.

Acțiunea a fost definită în doctrina autohtonă drept „o mișcare a corpului aptă să lezeze interesul protejat de norma penală¹⁶”. Prin mișcare corporală urmează a se înțelege de regulă o mișcare a membrilor, dar ea se poate, de asemenea, concretiza și în cuvinte, într-o schimbare a mimicii etc¹⁷”. În dreptul comparat, atât în legislațiile anglo-saxone cât și în cele continentale, se consideră că acțiunea trebuie să întrunească următoarele criterii: i. să fie externalizată (adică să nu

---

¹² M. Bohlander, *Principles of German Law, Studies in International and Comparative Criminal Law: Volume 2*, ed. Hart Publishing Ltd, Oxford and Portland, Oregon, 2009, pag. 36.

¹³ Dafni Lima, „Could AI Agents Be Held Criminally Liable: Artificial Intelligence and the Challenges for Criminal Law” în *South Carolina Law Review* 69, no. 3 (Spring 2018), pag. 679.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ M.D. Dubber, apud D. Lima, *Ibidem*.

¹⁶ F. Mantovani apud. F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală*, ed. Universul Juridic, 2014, pag. 281., vol. I, pag. 281.

¹⁷ *Idem*, pag. 281.

rămână în forul intern al făptuitorului) **ii.** să fie voluntară¹⁸, iar dreptul german adaugă condiția ca acțiunea **iii.** să fie relevantă social¹⁹. Cu privire la această a doua condiție există câteva considerații și în literatura românească:

„Dată fiind însă reglementarea actuală din dreptul nostru, trebuie să admitem că relevanța penală a acțiunii nu este condiționată, din păcate, de caracterul voluntar al acesteia. Argumentul irefutabil în acest sens este dat de reglementarea în art. 24 C.pen. a constrângerii fizice, nu ca o cauză de înlăturare a acțiunii, ci ca una care înlătură imputabilitatea faptei. Cu alte cuvinte, potrivit concepției legiuitorului român, în situațiile de constrângere fizică de genul celei prezentate există o faptă prevăzută de legea penală (deci și o acțiune), numai că aceasta nu constituie infracțiune, lipsindu-i ultima dintre trăsăturile menționate de art. 15. C.Pen. – imputabilitatea”²⁰.

Vom trata totuși problema caracterului voluntar al acțiunii în cadrul acestei secțiuni, întrucât apreciem că o astfel de prezentare este mai coerentă și mai succintă.

Caracterul voluntar al acțiunii pune cele mai mari probleme în raport de inteligența artificială întrucât viziunea predominantă este că aceasta nu posedă o voință proprie și, în consecință, nu poate să „voiască” acțiunile sale, cel puțin nu în accepțiunea în care termenul este folosit astăzi.

2.2 Caracterul voluntar în jurisprudența de drept comparat

- **Sistemele de tip common-law**

În primul rând, în codul penal model american, este consacrat faptul că acțiunea trebuie în mod obligatoriu să privească o mișcare a corpului, chestiune criticată însă în doctrină²¹. Caracterul voluntar, în schimb, nu este definit în niciun fel,

---

¹⁸ M. D. Dubber, T. Hörnle, *Criminal Law. A Comparative Approach*, ed. Oxford University Press, 2014, pag. 188 – 196.

¹⁹ Dafni Lima, „Could AI Agents Be Held Criminally Liable: Artificial Intelligence and the Challenges for Criminal Law” în *South Carolina Law Review* 69, no. 3 (Spring 2018): 677-696.

²⁰ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, pag. 281 – 282.

²¹ M. D. Dubber, T. Hörnle, *op. cit.*, pag. 188.

chestiune ce a generat confuzie și controversă în doctrina și jurisprudența americană²².

Există însă state care au optat pentru a introduce o definiție a caracterului voluntar al acțiunii²³. În legislația penală din aceste state acțiunea voluntară este definită drept o „*mișcare a corpului, efectuată în mod conștient, chestiune ce include și posesia conștientă sau controlul proprietății*”²⁴. Această abordare a generat la rândul ei o serie de probleme. Spre exemplu, într-o cauză²⁵, o persoană a fost trimisă în judecată pentru o infracțiune de contrabandă, în modalitatea introducerii de droguri într-un penitenciar. Organele de poliție, cu ocazia efectuării unei percheziții domiciliare, au observat că făptuitorul încearcă să se sustragă de la urmărirea penală, încercând să fugă prin spatele casei. Organele judiciare l-au prins în cele din urmă și l-au reținut. Tot cu această ocazie au efectuat și o percheziție corporală, fără să găsească însă nimic de interes. Fiind reținut, a fost ulterior arestat preventiv și transferat într-un penitenciar. Cu ocazia introducerii inculpatului în unitatea de detenție, s-a efectuat o nouă percheziție corporală, de această dată fiind descoperite droguri asupra sa. Pe toată această perioadă inculpatul a fost privat de libertate, fiind inițial reținut. În atare condiții, s-a pus problema caracterului voluntar al introducerii drogurilor în penitenciar.

Pentru a soluționa această speță, instanța a trebuit să hotărască ce anume presupune trăsătura unei acțiuni de a fi „voluntară”. Pe de-o parte, inculpatul a fost într-adevăr privat de libertate, neavând posibilitatea de a abandona drogurile, cel puțin nu fără a se autoincrimina, pe de altă parte nu se poate considera că această constrângere înfrânge în mod decisiv abilitatea de a controla corpul, astfel cum se întâmplă în ipotezele clasice în care A îl ia pe B și îl aruncă în vitrina unui magazin.

În acuzare, s-a invocat articolul de lege care prevedea că a acționa în mod voluntar înseamnă a acționa în mod conștient. S-a subliniat faptul că inculpatul a fost pe deplin conștient de ceea ce se întâmplă, având controlul și conștiința actelor sale

---

²² Ibidem.

²³ Este vorba despre Statul Oregon. A se vedea în acest sens Oregon Revised Statute, art. 161.085¹, accesibil și on-line la adresa <https://www.oregonlaws.org/ors/161.085>

²⁴ Textul original este “Voluntary act” means a bodily movement performed consciously and includes the conscious possession or control of property.

²⁵ State v. Tippetts Court of Appeals of Oregon 180 Or. Apag. 350, 43 pag.3d 455 (2002)

și a ceea ce se întâmplă cu el și în jurul său. În plus, s-a argumentat că acuzatul avea posibilitatea fizică de a evita comiterea faptei prin predarea drogurilor. Instanța, însă, a reținut că nu este suficient ca făptuitorul să fie conștient de acțiunile sale.

Pe de altă parte, în acuzare s-a argumentat că și dacă, într-adevăr, acțiunea de a introduce drogurile ar fi considerată involuntară, acțiunea de a le poseda a fost una voluntară. Așadar, din moment ce acea acțiune a fost voluntară, nu ar trebui apreciat că introducerea propriu-zisă a drogurilor ar fi una involuntară, fiind doar o consecință a conduitei sale anterioare. Pentru a răspunde acestui raționament, instanța a argumentat că răspunderea nu se bazează pe acțiune sau omisiune în sine, ci pe conduită, privită în ansamblu. Cu alte cuvinte, analiza caracterului voluntar se face pornind de la ceea ce era previzibil pentru făptuitor. Pentru o persoană care știe că suferă de o anumită boală este previzibil, în anumite condiții, că ar putea să își piardă cunoștința în timpul condusului. În astfel de condiții, chiar dacă pierderea conștiinței este involuntară, acțiunea de a conduce este voluntară, conduita per ansamblu fiind una voluntară și pasibilă de a atrage răspunderea penală, astfel încât s-a pronunțat o hotărâre de achitare.

Apreciem aceste considerații ca fiind relevante și în dreptul nostru național, concluziile putând fi transpuse *mutatis mutandis*. Așadar, caracterul voluntar al unei acțiuni presupune posibilitatea ca agentul să fi avut posibilitatea reală de a acționa în alt mod decât a ales să o facă, nefiind suficient doar să fie conștient cu privire la ea. În plus, pentru a analiza caracterul voluntar al unei acțiuni, este necesar ca analiza să fie făcută cu privire la conduită în ansamblu și cu privire la ce era previzibil pentru inculpat.

S-ar putea aduce obiecții cu privire la aceste concluzii arătându-se că o astfel de analiză ține mai multe de elementul vinovăției și al poziției mentale a făptuitorului decât de cel al acțiunii. Există autori de renume care susțin că, *inter alia*, o definiție riguroasă a acțiunii trebuie să fie total desprinsă de alte elemente, inclusiv cele mentale²⁶. Această observație este, într-adevăr, corectă. Cu toate acestea, este aproape imposibil de analizat acțiunea și caracterul ei voluntar sau involuntar fără a face referire la poziția psihică. Tot autorul la care am făcut referire anterior arată

---

²⁶ C. Roxin, *Derecho Penal Parte General. Tomo I Fundamentos. La Estructura De La Teoría Del Delito*, ed. Civitas, Spania, 1997, pag. 235.

că nicio definiție modernă a acțiunii nu întrunește toate exigențele cerute²⁷. Plecând de la argumentele reținute de instanță, nu este nici necesar, nici suficient ca făptuitorul să fie conștient de faptele sale la momentul comiterii lor. O astfel de problemă apare și în cazurile de *actio libera in causa*, în care analiza relevanței penale a conduitei se face prin raportare la întreaga conduită a făptuitorului, nu doar în raport cu ceea ce se întâmplă strict în momentul în care se săvârșește fapta penală. Această trăsătură nu se poate analiza decât în sinergie cu poziția mentală a făptuitorului. Spre exemplu, într-o speță²⁸ s-a reținut că o persoană suferise un atac de epilepsie în timpul conducerii unui autovehicul și, ca urmare a faptului că nu a mai avut controlul asupra corpului și implicit nici asupra autovehiculului, au fost accidentate mortal 3 minore care mergeau la școală. Din cercetările efectuate în cauză s-a constatat că în anul precedent suferise 4 astfel de crize. În consecință, curtea a statuat că există o acțiune voluntară și culpabilă din partea conducătorului auto. Dar dacă nu ar fi suferit astfel de atacuri de epilepsie în trecut, ar fi lipsit doar vinovăția sau ar fi lipsit și caracterul voluntar al acțiunii? Pornind de la cele reținute anterior, conform cărora pentru a verifica dacă o acțiune este voluntară sau nu este necesară o analiză în ansamblu a activității, rezultă că într-o astfel de situație nici acțiunea nu ar mai fi avut caracter voluntar. Așadar, se poate observa cum între acțiune și vinovăție există o relație de interdependență (vinovăția e dependentă de acțiune pentru că, pe de-o parte, este necesară analiza acțiunii pentru a stabili forma de vinovăție și pentru că, pe de altă parte, simpla poziție mentală neexternalizată nu are relevanță penală²⁹).

- **Sistemele de tip germanic**

În Germania, la fel ca și în România de altfel, nu este prevăzută expres, legislativ, condiția ca acțiunea să fie voluntară³⁰. În schimb, este folosită abordarea inversă, fiind definită acțiunea involuntară. Sunt enumerate drept conduite involuntare cele reflexe, compulsive, efectuate în timpul somnului, hipnozei sau sugestiei hipnotice și a unei mișcări corporale care nu este rezultatul eforturilor conștiente sau

---

²⁷ *Idem*, pag. 236.

²⁸ *People v. Decina* New York Court of Appeals 2 N.Y.2d 133, 138 N.E.2d 799 (1956).

²⁹ C. Roxin, *op. cit.*, pag. 281.

³⁰ M. D. Dubber, T. Hörnle, *op. cit.*, pag. 194.

obișnuite ale agentului³¹. Se consideră că o astfel de abordare, care evită să definească ce înseamnă o conduită voluntară, evită problemele de natură filosofică ce țin de problema voinței libere și a determinismului³². Pe de altă parte, comentarii codului penal model din SUA, care are prevederi identice cu cele ale codului penal german în această privință, se întreabă retoric³³: “Este această problemă una legitimă? Cum ar putea cineva să nu insereze întrebări cu privire la libertatea de voință în dreptul penal?”

O altă speță relevantă, care poate părea lipsită de importanță la prima vedere, provine de la Curtea regională superioară din Hamm³⁴. Starea de fapt reținută de instanță este următoarea: o persoană s-a aflat la volanul unui autovehicul, conducând cu geamul deschis. În timpul unui viraj ușor la dreapta, o insectă a intrat în autovehicul și i-a intrat în ochi. Reacția instinctivă a acesteia a fost de a încerca să alunge musca din ochi cu o mână, ținând volanul cu cealaltă. Cu toate acestea, reacția ei subită s-a transmis și către autovehicul. Mașina s-a lovit de marginea carosabilului, moment în care conducătorul a pierdut controlul autovehiculului, intrând pe contrasens, unde s-a lovit de un alt autoturism care venea din sens opus. În urma impactului, au suferit leziuni atât copiii conducătorului cât și un pasager din mașina lovită. Astfel, persoana a fost acuzată de vătămare corporală din culpă.

În apărare, inculpata a invocat faptul că acțiunea a fost una involuntară (echivalentul unei constrângeri fizice în sistemul nostru de drept). Instanța a respins această apărare și a dispus condamnarea. Pentru a dispune astfel, instanța a reținut că gesturi precum clipitul, vomitatul, convulsii etc., constituie gesturi reflexe. Gesturi precum îndepărtarea unei insecte de la ochi constituie acțiuni semi-reflexe, pe care le-a considerat ca fiind voluntare. Curtea a admis, însă, că este vorba despre un act irațional, deși a arătat că agentul are capacitatea, prin voința sa, de a rezista impulsului.

---

³¹ *Ibidem*. Autorii enumeră aceste condiții în Codul Penal Model al SUA, dar afirmă că aceste condiții sunt aceleași ca și în sistemul germanic.

³² *Ibidem*.

³³ Institutul American de Drept, comentarii asupra Codului Penal Model apud M.D. Dubber, T. Hörnle, pag. 194.

³⁴ Este vorba despre Higher Regional Court (OLG) Hamm 5 Ss 331/74, NJW 1975, 657 (Iulie 16, 1974).

2.3 Acțiune relevantă social

Dincolo de conceptul de acțiune voluntară, majoritatea doctrinei din Germania este adepta teoriei potrivit căreia acțiunea trebuie să fie „relevantă social”³⁵. Cu alte cuvinte, o acțiune relevantă penal trebuie să îmbrace o anumită încărcătură socială³⁶. Cea mai simplă explicație pentru această trăsătură este cea potrivit căreia sunt cuprinse aici „toate conduitele relevante social”³⁷. O definiție mai puțin circulară este cea de „conduită voită spre lumea socială externă”³⁸. În dezvoltarea acestei definiții s-a scris că „acțiunea nu interesează ca fenomen fiziologic, din punct de vedere al științelor naturale, ci ca fenomen social, prin prisma efectelor pe care le are el atunci când este direcționat spre realitatea socială”³⁹.

Conceptul este intenționat unul foarte general⁴⁰, fiind folosit pentru a conferi anumite nuanțe acolo unde este necesar. Acest concept poate fi folosit și ca un substitut pentru caracterul voluntar al unei acțiuni, această trăsătură fiind inclusă în relevanța socială. Pe de altă parte, conceptul este mai larg decât atât. Este oferit în acest sens un exemplu care pornește de la ideile filosofului John Stuart Mill care afirmă că puterea statală poate fi exercitată exclusiv pentru a opri sau pedepsi un individ care face rău altui individ. Astfel, în principiu se consideră că nu au relevanță socială acțiunile care sunt exercitate exclusiv împotriva propriei persoane.

Doctrina română, însă, nu pare să admită această condiție a acțiunii. După cunoștințele noastre, niciun autor din dreptul național nu recunoaște această condiție ca fiind una esențială a acțiunii. De altfel, nici doctrina germană nu pare să accepte în totalitate această teorie. Deși există autori care susțin și astăzi teza relevanței sociale⁴¹, există și cei care susțin teza contrară⁴².

---

³⁵ M. D. Dubber, T. Hörnle, *op. cit.*, pag. 194.

³⁶ D. Lima, *op. cit.*, pag. 680.

³⁷ E.S. Jescheck, apud C. Roxin, *op. cit.*, pag. 245.

³⁸ Y. E. Schmidt apud C. Roxin, *op. cit.*, pag. 245.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ M.D. Dubber, T. Hörnle, *op. cit.*, pag. 194.

⁴¹ M. Bohlander, *op. cit.*, pag. 36.

⁴² C. Roxin, *op. cit.*, pag. 246-248.

Argumentele care sunt aduse privesc faptul că acțiuni ale persoanei juridice⁴³, reflexe, incontrolabile, rezultat al *vis absoluta*, au incontestabil o anumită încărcătură socială⁴⁴. În plus, de multe ori legea califică cu adevărat ceea ce este relevant sau irelevant social. Am arătat mai sus că se consideră că acțiunile asupra propriului corp, în principiu, ar trebui excluse de la relevanța socială. Totuși, dacă luăm ca exemplu avortul, felul și condițiile în care o astfel de conduită are relevanță socială sunt chestiuni stabilite prin legea penală⁴⁵. Finalmente, se mai argumentează că relevanța socială este, de fapt, o calitate care poate sau nu să lipsească, însă acțiunea nu dispare propriu-zis, ci doar relevanța acesteia⁴⁶. Cu alte cuvinte, o atare calitate nu ține de existența sau inexistența unei acțiuni.

2.4 Controverse privind condițiile acțiunii. Aplicare în materie de inteligență artificială și roboți. Mișcarea corporală

Așadar, care sunt condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un robot pentru a putea vorbi despre o acțiune în cazul lui? Răspunsul la această întrebare nu este deloc simplu de dat, având în vedere că, și dacă lăsăm deoparte inteligența artificială și ne concentrăm exclusiv pe structura acțiunii din punct de vedere al legislației penale, există foarte multe controverse la nivel internațional cu privire la aceste condiții. Există chiar și autori care consideră că a defini un astfel de concept este un demers inutil: „*La finalul zilei, toate aceste elucidări erudite ale diverselor aspecte ale comportamentului uman nu pot ascunde faptul că e foarte dificil de explicat un concept teoretic atât de fundamental precum «o acțiune» pentru că, pe de-o parte, este aproape imposibil de scos elementele normative elaborate pe baza modelelor sociale în afara definiției și, pe de altă parte, pentru că limbajul uman este limitat în vocabularul conceptual: adesea se descoperă că definițiile fie folosesc doar un sinonim vag, fie definesc un concept prin derivarea din alte concepte superioare*”⁴⁷.

---

⁴³ Germania nu recunoaște răspunderea penală a persoanei juridice.

⁴⁴ C. Roxin, *op. cit.*, pag. 245.

⁴⁵ *Idem*, pag. 246-247.

⁴⁶ *Idem*, pag. 247.

⁴⁷ M. Bohlander, *op. cit.*, pag. 37-38.

Un prim obstacol în acest sens este condiția de a fi o mișcare a corpului, întâlnită atât în dreptul român, cât și în cel continental și chiar și în cel din *common law*. Această condiție pare a exclude categoric acțiunea altor obiecte în afara corpului uman. S-ar putea eventual considera că și roboții au un „corp” și adapta astfel această condiție. O astfel de construcție are dezavantajul faptului că exclude în mod nejustificat o eventuală acțiune a inteligenței artificiale care nu are o componentă fizică, un „corp”. Pe de altă parte, o astfel de soluție este trivială, fiind aproape de ridicol.

Condiția unei mișcări corporale, deși este una recurentă la nivel internațional, nu este la adăpost de critici⁴⁸. În primul rând, ce este, mai exact, o mișcare corporală? Această condiție se referă strict la faptul că trebuie să existe mișcare din partea unui corp sau la o mișcare din punct de vedere neurologic? Doctrina afirmă că „prin mișcare corporală urmează a se înțelege de regulă o mișcare a membrilor, dar ea se poate, de asemenea, concretiza și în cuvinte, într-o schimbare a mimicii etc.”⁴⁹ Nu este clar așadar dacă mișcarea corporală presupune o mișcare din punct de vedere neurologic sau o mișcare *lato sensu*. Spre exemplu, dacă un muncitor care, fără a fi suferit în trecut de probleme de sănătate, leșină și scapă materiale care rănesc niște trecători, acțiunea este o mișcare a corpului? Într-un astfel de caz nu avem o mișcare a corpului sau avem o astfel de mișcare, doar că ea este involuntară? Problema poate părea lipsită de semnificație practică și complicată în mod inutil. Cu toate acestea, problema are relevanță când vorbim despre o eventuală acțiune a roboților. Chiar și trecând peste acest aspect, practica germană s-a confruntat cu probleme referitoare la ce presupune o mișcare corporală, chiar dacă mai mult în contextul caracterului voluntar al acțiunii. Problema s-a pus în acele situații limită care se află între acțiune conștientă și reflex. Este vorba despre acele cazuri în care, spre exemplu, o persoană este speriată subit și are reacții care, într-un fel sau altul, îmbracă forma unei fapte tipice. Spre exemplu, o persoană vrea să facă o glumă altei persoane și plănuiește să îi sară subit în cale. Aceasta din urmă, speriată fiind, dintr-un automatism îi aplică o lovitură de pumn. În astfel de situații, instanțele germane au decis că actele semi-automate și cele iraționale nu se bucură de impunitate, fiind considerate acte

---

⁴⁸ M.D. Dubber, T. Hörnle, *op. cit.*, pag. 194.

⁴⁹ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. I, pag. 281.

involuntare exclusiv actele reflexe în sensul lor cel mai strict, medical⁵⁰. Așadar, s-ar părea că relevant este sensul neurologic al mișcării.

Prin urmare, s-ar părea că această condiție oprește absolut orice tentativă de a extinde noțiunea de acțiune și la roboți, respectiv la inteligența artificială. Cu toate acestea, există autori⁵¹ care afirmă că putem vorbi despre o acțiune în cazul roboților, idee care se pare că a avut un oarecare ecou și în doctrina națională⁵². Acești autori resping aceste condiții ale acțiunii, astfel cum au fost ele determinate în această secțiune. În primul rând, aceștia apreciază că trăsătura acțiunii de a fi voluntară ține de elementul mental, iar nu de cel al acțiunii⁵³. Apoi, este prezentat următorul exemplu: B îl împinge pe A în direcția lui C⁵⁴. Pornind de la acest exemplu, argumentează că, dacă ar fi să considerăm că este necesar ca acțiunea să fie o mișcare corporală, nu s-ar mai putea aplica teoria autorului mediat (participației impropriei, în sistemul nostru de drept)⁵⁵. Se afirmă că aplicarea acestei condiții în astfel de cazuri ar face să beneficieze de impunitate toți cei care împing un agent inocent peste o altă persoană.

După cum am arătat deja *supra*, într-adevăr, elementul voluntar al acțiunii ține (și) de poziția mentală a subiectului, dar considerăm că este imposibil de analizat cele două trăsături în mod separat. În orice caz, în sistemul de drept românesc această trăsătură ține mai mult de imputabilitatea faptei, conform legii, chestiune ce denotă că esențială este până la urmă substanța conceptului, dincolo de calificarea ei. Tradițional, însă, caracterul voluntar este analizat raportat la acțiune.

Nu putem însă admite concluzia autorului cu privire la absurditatea condiției privind mișcarea corporală. Exemplul oferit este, practic, cel al situațiilor în care este incidentă teoria autorului mediat sau a participației impropriei, în funcție de sistemul

---

⁵⁰ Higher Regional Court (OLG) Hamm 5 Ss 331/74, NJW 1975, 657 (July 16, 1974)); A se vedea și comentariul la această speță în M.D. Dubber, T. Hörnle, *op. cit.*, pag. 194-195.

⁵¹ G. Hallevy, *op. cit.*, pag. 39 și urm.

⁵² A se vedea M. Dobrinou, „The Influence of Artificial Intelligence on Criminal Liability” în *Lex ET Scientia International Journal* 26, no. 1 (2019): pag. 144.

⁵³ G. Hallevy, *op. cit.*, pag. 39.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem.

legislativ⁵⁶. Potrivit teoriei dominației asupra faptei, care pare să fie majoritară în dreptul comparat, autor este persoana care deține controlul (dominația) asupra faptei⁵⁷. În cazul teoriei autorului mediat, se consideră că persoana este un simplu instrument în mâinile adevăratului autor (cel care deține dominația). Așadar, persoana împinsă în direcția victimei este doar un simplu instrument de care se folosește făptuitorul (cel care efectuează acțiunea de împingere). În atare condiții, nu se poate spune că făptuitorul nu are o mișcare corporală. La momentul efectuării acțiunii de împingere, autorul faptei și-a folosit mâinile pentru a declanșa procesul infracțional, având prin excelență o mișcare a țesuturilor musculare. Menționăm aici că există și teorii ale autoratului potrivit cărora făptuitorul din speța noastră este „direct” autor, fără a mai fi necesar să apelăm la alte construcții teoretice⁵⁸. *A fortiori*, condiția privind existența unei mișcări a corpului nu reprezintă un impediment pentru a obține tragerea sa la răspundere penală.

Mai complicată este însă situația în care sistemul nu admite teoria autorului mediat, ci pe cea a participației improprie. În cadrul acestei construcții teoretice, persoana care împinge un terț într-o victimă este considerată instigator, în timp ce terțul este considerat a fi un autor care însă nu va răspunde penal din cauza lipsei vinovăției sau a neimputabilității faptei, după caz. În astfel de situații este posibil ca, la momentul comiterii faptei, făptuitorul să se relaxeze liniștit pe o plajă în timp ce un alt agent (inocent) detonează o bombă. Totuși, considerăm că în realitate și în astfel de cazuri există, de fapt, o mișcare corporală. Actele de participație au relevanță penală doar dacă autorul comite cel puțin o tentativă pedepsibilă. Acele acte de executare vor fi comise printr-o mișcare corporală a autorului, urmând ca actele de instigare să capete astfel relevanță penală în virtutea legii. În ceea ce privește acțiunea de instigare, aceasta se efectuează tot printr-o mișcare corporală, constând cel mai adesea în rostirea de cuvinte.

Merită aici menționat însă că, în astfel de situații, în care A este aruncat de către B în vitrină, există riscul ca, aplicând riguros teoria, să constatăm că nu există de fapt o acțiune de partea lui A. Am văzut mai sus că mișcarea corporală pare a fi

---

⁵⁶ În sistemul nostru legislativ este consacrată teoria participației improprie.

⁵⁷ F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal. Partea Generală vol. II*, ed. Universul Juridic, București, 2018, pag. 193.

⁵⁸ Pentru o expunere a diverselor teorii existente cu privire la autorat, a se vedea *Idem*, pag. 189-194.

definită dintr-o perspectivă strict neurologică, iar nu în sensul larg al termenului. Pornind de la această idee, mișcarea persoanei aruncate este exclusiv rezultatul forțelor care se aplică asupra ei. Cu greu s-ar putea argumenta într-un astfel de caz că există o mișcare a țesuturilor musculare a persoanei care să îi ghideze într-un fel sau altul corpul. Persoana ar putea la fel de bine să fie inconștientă, rezultatul și construcția teoretică în sistemul nostru legislativ fiind aceeași. A abandona teoria potrivit căreia mișcarea trebuie definită în sens neurologic naște probleme și mai complicate: cum definim mișcarea corporală? Aceste probleme țin, însă, mai mult de felul în care este văzută participația improprie în sistemul nostru legislativ decât de definirea acțiunii. Doctrina de la noi afirmă, de altfel, că „dacă X îl ia pe Y în brațe și îl aruncă într-o vitrină, este la limita ridicolului susținerea potrivit căreia Y a comis o acțiune relevantă penal (în speță, o acțiune de distrugere)⁵⁹”.

Pentru toate aceste motive, considerăm că, cel puțin la ora actuală, majoritatea doctrinară este în sensul ideii că este necesar ca mișcarea să fie una de natură corporală. Argumentele aduse împotriva acestei idei nu sunt, în opinia noastră, întemeiate, după cum am analizat anterior. Cu toate acestea, nu înseamnă că această condiție este una care nu poate fi reconsiderată. Societatea se schimbă, iar dreptul trebuie să îmbrățișeze realitatea, atunci când este necesar. Există posibilitatea de a considera că această condiție este una desuetă, odată cu dezvoltarea roboților și a inteligenței artificiale. De altfel, există autori care, deși recunosc existența acestei condiții, afirmă că ea este deja căzută în desuetudine⁶⁰. Într-adevăr, această condiție este una tradițională, care precedă existența roboților și a inteligenței artificiale⁶¹. Simplul fapt că un concept este tradițional nu înseamnă că acesta este și corect și adecvat unei societăți moderne. Se consideră că aceste condiții ale acțiunii și-au pierdut în mare măsură utilitatea astăzi, când infracțiunile au un element de tipicitate clar definit⁶². În trecut, când judecătorii aveau de-a face cu norme precum „hoții vor fi pedepsiți” sau „omorul se pedepsește prin spânzurare”, era necesar ca ei să-și delimiteze clar conceptele și să facă diferența

---

⁵⁹ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. I, pag. 281.

⁶⁰ D. Lima, *op. cit.*, pag. 682.

⁶¹ Spre exemplu, speța din Germania de la Curtea regională Hamm, prezentată supra, datează din anul 1972, când conceptul de roboți și inteligență artificială ținea mai mult de imaginație decât de realitatea socială.

⁶² M.D. Dubber, T. Hörnle, *op. cit.*, pag. 197.

dintre acte omenești și acte „ale Lui Dumnezeu”, ale naturii, fără relevanță penală⁶³. Astăzi, când infracțiunile sunt semnificativ mai clar definite, consecință a principiului *lex certa*, importanța practică și chiar și teoretică a acestor condiții a scăzut semnificativ. Pornind de la această înțelegere istorică a acestor condiții, se pune întrebarea: acțiunile roboților sunt mai apropiate de cele umane sau de cele naturale, fortuite (actele lui Dumnezeu)⁶⁴? Având în vedere că, deși aceștia acționează în mod independent, creatorii lor sunt totuși niște agenți umani⁶⁵, apreciem că acțiunile acestora sunt mai apropiate de cele întreprinse ca rezultat al unei acțiuni umane, decât ca rezultat al unei acțiuni a naturii. Așadar, am putea trece peste această barieră teoretică (care exclude *de plano* posibilitatea ca activitatea roboților și inteligenței artificiale să fie considerată o acțiune, în sensul penal) prin a considera că această condiție pur și simplu nu se aplică roboților, fiind desuetă.

Chiar dacă pornim de la o astfel de soluție, mai există încă 2 condiții care trebuie bifate pentru a putea considera că roboții pot acționa într-un mod relevant din punct de vedere penal. Următoarea condiție privește faptul că acțiunea trebuie să aibă caracter voluntar, după cum am văzut.

2.5 Controverse privind condițiile acțiunii. Aplicare în materie de inteligență artificială și roboți. Caracterul voluntar

S-ar putea considera că roboții și inteligența artificială acționează într-un mod voluntar? Un autor consideră că această condiție nu ține de acțiune și o elimină cu totul atunci când analizează acest aspect prin raportare la roboți⁶⁶. Acesta arată că „*voința poate iniția acte, dar în sine nu are o reprezentare factual-externă, fiind corelată nu cu elementul factual, ci cu cel mental*”. Această viziune nu este singulară, acest aspect fiind controversat⁶⁷. După cum am arătat *infra*, considerăm

---

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ D. Lima, *op. cit.*, pag. 681.

⁶⁵ Există și inteligență artificială care are ca și creator o altă inteligență artificială. În sensul acestui paragraf, înțelegem să considerăm că tot ființa umană stă la baza creației acestora.

⁶⁶ G. Hallevy, *op. cit.*, pag. 39.

⁶⁷ În același sens, că elementul unei acțiuni voluntare ține mai mult de vinovăție, a se vedea M.D. Dubber, T. Hörnle, *op. cit.*, pag. 194.

că aceste elemente nu pot fi analizate decât împreună. Așadar, pentru a analiza riguros această condiție, considerăm că este necesar mai întâi să analizăm aspectele referitoare la vinovăție, după care vom reveni la această problemă. Totuși, dorim să arătăm aici că există două abordări posibile. Există posibilitatea de a considera că elementul voluntar presupune manifestarea unei voințe proprii, caz în care analiza trebuie făcută pe terenul conștiinței și al filosofiei. Există însă și posibilitatea de a aprecia că acest caracter voluntar se rezumă la faptul că entitatea pur și simplu avea și posibilitatea de a acționa în alt mod decât cel în care a ales să o facă.

Dacă pornim de la prima construcție teoretică, nu vom putea bifa existența acestei trăsături, la acest moment⁶⁸. Mai mult decât atât, există riscul de a nu putea niciodată considera că roboții și inteligența artificială dețin această conștiință. După cum am văzut *supra*, această noțiune este oricum foarte vagă, iar criteriile necesar a fi îndeplinite se tot schimbă. Multe dintre ele au fost îndeplinite pe parcurs (începând de la testul Turing până la programarea inteligenței artificiale să simuleze o conștiință), dar pe măsură ce aceste criterii au fost bifate, criteriile s-au tot schimbat, pentru că deși formal erau „trecute” respectivele teste, intuitiv, acele inteligențe artificiale nu puteau fi considerate „persoane”.

În schimb, cea de-a doua construcție teoretică se situează la polul opus, existând riscul să pară prea superficială. Dacă elementul voluntar se rezumă la a alege dintre mai multe variante posibile, nu există niciun argument pentru care nu am considera acțiunea animalelor ca fiind voluntară. Unii autori chiar afirmă că „*în ceea ce privește caracterul voluntar, la o primă privire acesta ar putea fi atribuit oricărui agent care «alege» pe baza unui set de fapte, astfel încât inclusiv despre un computer care alege dintre două opțiuni, în funcție de datele de intrare și obiectiv, s-ar putea spune că există caracter voluntar. Dar la un nivel mai profund, caracterul voluntar, chiar și în ceea ce privește mișcările corporale, își are rădăcinile în judecată și în liberul arbitru. [...] Abilitatea de a judeca este și mai pregnantă când vorbim despre vinovăție și pedeapsă*”⁶⁹.

Problema este una complicată, fără un răspuns esențial greșit, în opinia noastră. Ambele construcții teoretice au avantaje și dezavantaje. Cu toate criticile care se pot aduce unei astfel de idei, s-ar putea să ajungem într-un punct în care, dincolo

---

⁶⁸ În același sens a se vedea D. Lima, *op. cit.*, pag. 682.

⁶⁹ Ibidem.

de considerațiile de ordin filosofic cu privire la conștiință, să apreciem că este util să concluzionăm că roboții și inteligența artificială pot acționa din punct de vedere penal. Dacă în cazul persoanei juridice se apelează la o veritabilă ficțiune pentru a putea atrage răspundere penală a acesteia (înțelegem aici să ne raliem viziunii potrivit căreia rațiunea este eminentamente una care ține de echitate, iar nu de anumite criterii stricte de ordin teoretic și filosofic referitoare la noțiunea de personalitate), ar exista posibilitatea ca și în cazul roboților/inteligenței artificiale să considerăm că este suficient pentru elementul volitiv că, din mai multe variante posibile, inteligența artificială a ales una anume. Aici nu ar fi vorba despre o veritabilă ficțiune, cum se întâmplă în cazul persoanei juridice, ci cel mult despre o „forțare” a acestei condiții.

Cu toate acestea, apreciem în continuare că pot fi aduse argumente și în sens contrar necesității existenței liberului arbitru în materie de inteligență artificială, pentru a putea vorbi despre un caracter voluntar al acțiunii, după cum vom argumenta. Dreptul penal, la nivel conceptual, pare a fi bazat pe conceptul voinței libere, iar nu pe determinism. Probabil că de aici și juriștii care tratează această problemă vorbesc despre conceptul de liber arbitru. Dar din punct de vedere filosofic, problema nu este nici pe departe atât de clar rezolvată. Pentru a defini mai întâi conceptele de bază, noțiunea de liber arbitru reprezintă ideea potrivit căreia noi suntem liberi să alegem ce acțiuni să întreprindem: suntem liberi să alegem să acționăm într-un fel sau în altul. La capătul opus, determinismul dur pornește de la observația că lumea înconjurătoare este construită pe o relație cauză-efect.

O parte importantă a filosofiei consideră că cele două noțiuni sunt incompatibile⁷⁰. Incompatibilitatea apare tocmai datorită testului care este folosit și pentru a determina dacă acțiunea întrunește condiția voluntarității: este vorba despre *principiul posibilităților alternative*⁷¹. Potrivit acestui principiu, o persoană este liberă și responsabilă moral pentru acțiunea sa numai dacă putea să acționeze în

---

⁷⁰ A se vedea McKenna, Michael and Coates, D. Justin, „Compatibilism”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2020 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/compatibilism/>

⁷¹ Robb, David, „Moral Responsibility and the Principle of Alternative Possibilities”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2020 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), forthcoming URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/alternative-possibilities/>

mod diferit⁷². În cazul determinismului dur, în schimb, felul în care a acționat este întotdeauna singurul mod în care putea să acționeze (ca urmare a raportului de cauză – efect).

Principala problemă a teoriei voinței libere provine din aceea că este fundamental diferită de felul în care, după cunoașterea noastră colectivă, funcționează lumea înconjurătoare⁷³. De ce nu am funcționa precum lumea înconjurătoare? Pentru a răspunde la această întrebare dificilă, proponentii acestei teorii au creat distincția între cauzalitatea externă, a mediului și cea internă a agentului⁷⁴. În esență, această dihotomie spune că există acțiuni determinate de un raport de cauză-efect, existente în mediul înconjurător. Cu toate acestea, agentul, prin libertatea sa de voință, are posibilitatea de iniția el însuși un lanț de acțiuni și raporturi de cauzalitate. Astfel, mingea de fotbal care, în virtutea efectului gravitației și al frecării cu aerul, pică în plasa porții, este efectul mediului înconjurător. Decizia de a lovi mingea într-un anumit moment și într-un anumit mod reprezintă voința liberă a fotbalistului care a creat astfel un nou lanț causal.

Această teorie este, însă, profund criticată în filosofie⁷⁵. Acestei teorii i s-a reproșat faptul că, deși ea pare intuitivă, este în realitate „foarte obscură și chiar incoerentă”⁷⁶. Întrebarea dificilă este următoarea: ce anume motivează un agent să ia aceste „decizii libere”? Atunci când există mai multe posibilități, ce îl determină pe agent să aleagă una dintre variantele posibile? Dacă răspunsul este că acțiunea este determinată de sistemul de credințe al persoanei, de experiența sa, factori genetici, idei etc., atunci argumentul este, de fapt, unul în favoarea determinismului. Deși, la suprafață, pare că agentul acționează liber, în realitate există un cumul de factori conștienți și inconștienți care determină o anumită acțiune. În exemplul nostru, experiența, antrenamentul, credința că de la acea poziție poate înscrie etc., toate au determinat conduita fotbalistului de a trage spre poartă. Mergând pe acest raționament, este dificil de argumentat că oamenii sunt

---

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ O'Connor, Timothy and Franklin, Christopher, „Free Will”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2020 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), forthcoming URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/freewill/>.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

înzestrați cu o veritabilă voință liberă. Există filosofi care au argumentat că pur și simplu, prin experiența noastră subiectivă, pare că avem cu adevărat voință liberă⁷⁷. Ei argumentează că este necesar să luăm în calcul și experiența empirică, umană. Deși acest argument pare foarte valoros la nivel intuitiv, suferă de o lipsă de fundament teoretic.

Am văzut deja că unii autori consideră că nu este suficient ca inteligența să aibă posibilitatea și capacitatea de a alege dintre mai multe variante teoretic posibile, ci este necesar ca ea să manifeste o voință și o conștiință. Motivul pentru care am expus discuția anterioară este următorul: dacă este și așa foarte discutabil dacă noi, ca ființe umane, avem cu adevărat voință liberă sau nu, de ce am pretinde acest lucru de la inteligența artificială și nu ar fi suficient ca ea doar să aleagă dintre mai multe variante teoretic posibile? De altfel, doctrina germană, după o evoluție tumultuoasă a teoriei acțiunii, s-a întors în final la conceptul natural de acțiune, potrivit căruia este suficient ca agentul să dorească ceva prin acțiunea sa, orice, conținutul propriu-zis al voinței sale fiind irelevant pentru subiectul analizat aici⁷⁸.

2.6 Controverse privind condițiile acțiunii. Aplicare în materie de inteligență artificială și roboți. Relevanța socială a acțiunii

Doctrina germană admite condiția ca acțiunea să poarte o anumită încărcătură socială, după cum am văzut *supra*. Unii autori consideră că, pentru a putea vorbi despre o acțiune a roboților în sensul legii penale, este necesar ca această condiție să existe în mod cumulativ alături de celelalte două, analizate anterior⁷⁹. Am văzut deja *supra* că această concluzie este discutabilă. Totuși, dacă ar fi într-adevăr să admitem această condiție, trebuie să arătăm că există autori care consideră că această condiție nu este îndeplinită: „*Relevanța socială își are rădăcinile într-un context istoric specific, dar este construit în timp prin evoluția dinamică și percepției sociale, iar agenții de tip inteligență artificială sunt în continuare prea tineri pentru a obține «masa critică» de semnificație și importanță socială. Acest fapt, totuși, s-*

---

⁷⁷ C.A. Campbell, T. O'Connor apud Clarke, Randolph and Capes, Justin, „Incompatibilist (Nondeterministic) Theories of Free Will”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2017 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/incompatibilism-theories/>

⁷⁸ C. Roxin, *op. cit.*, pag. 243.

⁷⁹ D. Lima, *op. cit.*, pag. 679 și urm.

ar putea schimba în viitor, pe măsură ce indivizii și societățile devin din ce în ce mai familiare cu inteligența artificială, în special roboții furnizori de servicii care prezintă o înfățișare umană⁸⁰. Apreciem că această concluzie este criticabilă, cel puțin pentru argumentele aduse în sprijinul acestei concluzii.

În primul rând, contextul istoric nu este, credem noi, modelul cel mai fericit de a verifica relevanța socială. Doctrina germană, de unde provine acest concept, a încercat să dea o definiție acestei trăsături, dar s-a ferit să încorporeze în el un element social-istoric⁸¹. După cum am văzut deja *supra*, definițiile au fost mai mult orientate în jurul conceptului de acțiune care face o diferență în realitatea socială⁸². Folosind criteriul istoric, ar fi trebuit să refuzăm să conferim relevanță socială anumitor categorii de persoane până când societatea le recunoaște valoarea. Spre exemplu, în SUA au existat comunități întregi care s-au opus abolirii sclaviei și nu au recunoscut acest fenomen social. Aplicând criteriul istoric al relevanței sociale, până la acceptarea în conștiința socială, persoanelor ținute în sclavie anterior ar fi trebuit să li se refuze recunoașterea relevanței acțiunilor. O soluție ar fi să apreciem că, într-un astfel de caz, însăși legea conferă relevanță socială acestor acțiuni. O astfel de abordare conceptuală a acțiunii, însă, este criticabilă, după cum s-a văzut *supra*.

Pe de altă parte, nu înțelegem de ce, pentru a obține recunoaștere în societate, roboții ar trebui să aibă o înfățișare umană. Nici măcar în diverse forme de divertisment roboții nu sunt portretizați ca având o înfățișare umană, decât arareori⁸³. Nu credem că în acest element constă relevanța socială a roboților și inteligenței artificiale.

Finalmente, diverși roboți au invadat deja piața comercială. Poate cel mai simplu exemplu este cel al aspiratorului robot, care se bucură de un succes comercial⁸⁴. Alți roboți, precum mașinile autonome, au fost atacați de către rezidenți cu pietre

---

⁸⁰ *Idem*, pag. 682.

⁸¹ Pentru o analiză a evoluției acestui concept, a se vedea C. Roxin, *op. cit.*, pag. 244-247.

⁸² C. Roxin, *op. cit.*, pag. 244.

⁸³ A se vedea, spre exemplu, cărțile lui Isaac Asimov sau filme precum trilogia Matrix.

⁸⁴ B. Bennet, „cNet”, *Why are iRobot's new Roombas so damn expensive?*, articol accesibil online la adresa <https://cnet.co/3lgBc5J>

și cuțite⁸⁵. Acest gen de comportament nu este unul izolat, companii precum *Waymo* raportând că autovehiculele lor autonome au fost atacate de persoane înarmate cu pietre, cuțite și chiar arme de foc, de aproape 24 de ori⁸⁶. În aceste condiții, ne întrebăm: oare o reacție de antagonizare nu reprezintă, în sine, o recunoaștere a relevanței lor sociale? Considerăm că o astfel de atitudine din partea unei fracțiuni a societății implică anticiparea unui pericol. Cu alte cuvinte, cel mai probabil această reacție vine ca urmare a neîncrederii în această tehnologie, sau poate chiar ca o manifestare a unor diverse frustrări (pierderea locului de muncă în detrimentul automatizării facilitate de roboți, spre exemplu). Oricare ar fi motivul, considerăm că o astfel de reacție, chiar negativă fiind, este suficientă pentru a le recunoaște rolul lor în realitatea socială. Așadar, chiar și dacă se aplică acest criteriu conform viziunii propuse de autorul menționat, tot este discutabilă soluția la care s-a ajuns.

2.7 Concluzii cu privire conceptul de acțiune în materie de roboți și inteligență artificială

După toată această prezentare, se impune întrebarea finală: poate inteligența artificială să acționeze, de *lege lata*, din punct de vedere penal? După cum s-a văzut deja, este dificil de răspuns la această întrebare întrucât conceptul de acțiune este, în sine, unul atât de fundamental încât este foarte dificil de explicat. În consecință, condițiile sunt, de asemenea, destul de vagi. În principiu, s-ar părea ca sistemele actuale de drept penal nu sunt pregătite să accepte faptul că inteligența artificială „acționează” din punct de vedere penal. Trebuie însă menționat că, dacă este să acceptăm o astfel de teză a răspunderii inteligenței artificiale în nume propriu, această condiție nu este cea mai dificil de adaptat. În acest sens, arătăm că există și autori care, aplecându-se asupra acestei probleme, au concluzionat că inteligența artificială poate „acționa” în nume propriu, din punct de vedere al legislației penale⁸⁷. Pentru a ajunge la o astfel de concluzie, se argumentează că singura condiție reală pentru a putea vorbi despre elementul

---

⁸⁵ S. Romero, The New York Times, *Wielding Rocks and Knives, Arizonans Attack Self-Driving Cars*, disponibil online la adresa <https://nyti.ms/2Qq6Q2C>

⁸⁶ A. Palmer, DailyMail, *Waymo reveals its Phoenix self-driving cars have been attacked by people wielding rocks, guns and knives nearly two dozen times*, ianuarie 2019, articol disponibil on-line la adresa <http://dailym.ai/34zllrQ>

⁸⁷ G. Hallevy, *op. cit.*, pag. 38-43.

actus reus este existența unei acțiuni care se manifestă în planul extern, indiferent că ea este voită sau nu. Această opinie rămâne însă, la momentul redactării acestor rânduri, una izolată⁸⁸.

După cum am văzut deja în repetate rânduri, în sistemul nostru juridic, accidental sau nu, elementul voluntar nu ține de acțiune, ci de imputabilitate. Mai mult, relevanța socială nu este acceptată drept condiție a acțiunii în sistemul nostru de drept. În aceste condiții, singura condiție identificată în doctrină *supra* ca opunându-se bifării acestei condiții este cea a unei mișcări corporale.

Acestea fiind zise, vom proceda în continuare la analiza condițiilor inacțiunii.

3 Trăsăturile inacțiunii

Dacă o entitate nu poate acționa, nu se poate vorbi despre o omisiune, întrucât omisiunea presupune că autorul omisiunii trebuia **și putea** să acționeze în mod diferit. Or, dacă noi am ajuns la concluzia că inteligența artificială nu poate acționa, cum am putea vorbi despre omisiune? Cu toate acestea, apreciem că o analiză a omisiunii este utilă, cel puțin din perspectiva persoanelor care omit să intervină în controlarea inteligenței artificiale. În plus după cum am văzut deja, s-ar putea relativ ușor aprecia că și inteligența artificială poate să acționeze, dacă am considera că acea condiție a unei mișcări corporale este una desuetă. Finalmente, există deja autori care susțin insistent că inteligența artificială bifează elementul *actus reus*⁸⁹. Prin prisma tuturor acestor elemente, considerăm că este util să ne aplecăm asupra acestei probleme. Vom analiza așadar inacțiunea pornind de la premisa că ar fi posibilă acțiunea.

---

⁸⁸ În sens contrar lui Hallevy, a se vedea D. Lima, *op. cit.*, pag. 689-694, R. Charney, *op. cit.*, pag. 69-72, M. Claussén-Karlsson, „Artificial Intelligence and the External Element of the Crime An Analysis of the Liability Problem”, în *Orebro Universitet Juridicum*, 2017, pag. 22-24.

⁸⁹ Aceeași idee evidențiată mai sus se regăsește și în alte lucrări scrise de același autor: Gabriel Hallevy, „Virtual Criminal Responsibility”, *Original Law Review* 6, no. 1 (2010): 6- [vii], Gabriel Hallevy, „The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities – From Science Fiction to Legal Social Control”, *Akron Intellectual Property Journal* 4, no.2 (2010): 171-202, Gabriel Hallevy, „Unmanned Vehicles: Subordination to Criminal Law under the Modern Concept of Criminal Liability”, *Journal of Law, Information and Science* 21, no. 2 (2011/2012): 200-211 și multe altele.

3.1 Condițiile omisiunii

În ceea ce privește inacțiunea, în doctrină s-a evidențiat că „omisiunea nu se analizează în abstracto, ca o simplă pasivitate, ci ea se evidențiază întotdeauna prin raportare la o anumită acțiune determinantă, care îi este cerută subiectului⁹⁰”. În plus, se mai arată că „așa se face că inacțiunea a fost definită ca nerealizarea unei acțiuni posibile pe care subiectul avea obligația juridică de a o realiza sau ca neefectuarea unei acțiuni așteptate din partea unei persoane⁹¹”.

Temeiul legal pentru răspunderea pentru infracțiunea comisivă prin omisiune se regăsește la art. 17 Cod Penal. Potrivit acestuia, există omisiune când: (a) există obligație legală sau contractuală de a acționa, respectiv când (b) autorul omisiunii, printr-o acțiune sau inacțiune anterioară, a creat pentru valoarea socială protejată o stare de pericol care a înlesnit producerea rezultatului.

Dreptul german operează, în principiu, cu aceleași concepte. Astfel, în mod normal inacțiunea nu are relevanță penală, cu excepția cazului în care este prevăzută expres de lege sau dacă sunt întrunite condițiile faptei comise prin omisiune⁹². Această teorie își are rădăcinile în conceptul negativ de acțiune, care definește atât acțiunea cât și inacțiunea drept „neevitarea a ceea ce era evitabil dintr-o poziție de garant⁹³”.

Spre deosebire de reglementările codului penal, în privința infracțiunilor comise prin omisiune, în dreptul german se consideră că nu este suficientă simpla existență a unei obligații de a acționa, ci trebuie analizat și scopul respectivei obligații⁹⁴. În acest sens este conferit exemplul unui angajator care își găzduiește o angajată. Se arată că deși se nasc astfel în sarcina angajatorului anumite obligații, acesta nu are obligația de a interveni pentru a opri săvârșirea infracțiunii de întrerupere ilegală a sarcinii⁹⁵. Similar, mai este oferit exemplul unui asigurator care își asumă obligația contractuală de a asigura o casă, dar în sarcina căruia nu

---

⁹⁰ F. Mantovani, apud F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. I, pag. 282.

⁹¹ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. I, pag. 282-283.

⁹² M. Bohlander, *op. cit.*, pag. 40.

⁹³ Herzberg apud C. Roxin, *op. cit.*, pag. 247.

⁹⁴ *Idem*, pag. 41.

⁹⁵ *Idem*.

se naște obligația de a interveni pentru a stopa un incendiu asupra respectivei case⁹⁶.

Trebuie menționat însă că există totuși o diferență fundamentală între dreptul român și cel german: dreptul național are o viziune formalistă asupra poziției de garant. În dreptul penal românesc art. 17 prevede în mod limitativ situațiile în care se poate naște o poziție de garant. Prin urmare, în măsura în care nu se poate identifica o obligație legală sau contractuală de a acționa, este exclusă reținerea unei poziții de garant. În exemple precum cel cu angajatorul care găzduiește o angajată lipsește tocmai acest fundament juridic, motiv pentru care astfel de situații nu se încadrează în ipotezele care pot genera o eventuală poziție de garant. În mod similar, între concubini nu se naște o poziție de garant tocmai din cauza lipsei unui fundament juridic în conformitate cu dispozițiile de la art. 17 lit. a).

a. Acțiunea și inacțiune raportată la inteligența artificială și roboți

Pornind de la această definiție, punem în discuție speța în care un aspirator robot a calculat, din eroare, că părul femeii care dormea pe podea reprezintă murdărie care trebuie aspirată. Incidentul a fost suficient de grav încât să o determine pe femeie să sune la serviciile de urgență pentru a o ajuta, fiind nevoie de 4 pompieri în acest sens⁹⁷. Având în vedere această stare de fapt, este vorba în principiu despre o auto-lezare a victimei, din culpă. Totuși, presupunând că, prin absurd, o astfel de faptă ar întruni elementele constitutive ale unei infracțiuni, problema relevantă este dacă utilizatorul aspiratorului ar fi avut obligația de a supraveghea aspiratorul-robot. În mod evident, nu există nicio normă legală care să prevadă obligația de a supraveghea aspiratorul. Cu atât mai puțin am putea vorbi despre vreo obligație contractuală. Prin urmare, principalul aspect care trebuie lămurit este dacă acțiunea de pornire a aspiratorului constituie sau nu o conduită periculoasă. Pentru a răspunde unei astfel de probleme, trebuie stabilit dacă aspiratorul-robot este un bun periculos, pentru care este necesară gestionarea stării de pericol. În principiu, un astfel de bun nu ar trebui să reprezinte o sursă de pericol, dar trebuie

---

⁹⁶ *Ibidem*. Deși s-ar părea că la o primă vedere obligația este doar de a oferi bani în cazul în care se produce un astfel de eveniment, trebuie menționat că au existat hotărâri care au considerat că această obligație este suficientă pentru a putea vorbi despre o infracțiune comisivă prin omisiune, potrivit aceluiași autor.

⁹⁷ Starea de faptă este preluată astfel cum este ea relatată de S. Songhoon Lee, „Woman rescued from vacuum-bot attack”, în CBS News, 2015, disponibil on-line la adresa <https://cbsn.ws/3ek1rEu>.

luate în calcul și criteriile precum conduita anterioară a robotului sau dacă a mai fost utilizat anterior. Dacă robotul este utilizat pentru prima dată, utilizatorul are obligația de diligență de a se asigura că acesta funcționează în mod corespunzător. Totuși, având în vedere că, în principiu, lansarea unui robot-aspirator nu reprezintă o acțiune periculoasă, concluzionăm că nu se poate vorbi despre o infracțiune omisivă improprie într-o astfel de situație, de altfel pur ipotetică.

O altă speță interesantă este *Random Darknet Shopper*, de data aceasta o speță reală care a dat naștere unei întregi anchete penale.

Darknet-ul este o parte a internetului unde se desfășoară un număr mare de activități ilicite, precum traficul de persoane și de droguri. Primul website care a fost o veritabilă piață de astfel de activități ilegale, similar cu site-uri precum OLX, a fost *the silk road* (*drumul mătăsi*)⁹⁸.

Un grup de artiști a efectuat următorul experiment: au creat o inteligență artificială, denumită *Random Darknet Shopper*, căreia îi dădeau săptămânal 100 de *Bitcoin* (monedă virtuală) pentru a efectua, în mod complet autonom și nesupravegheat, câte o achiziție săptămânală de pe o altă astfel de piață de pe *Darknet*. Bunurile astfel obținute erau ulterior expuse în cadrul unei galerii de artă⁹⁹. Inteligența artificială a achiziționat o pereche de blugi contrafăcuți, o cheie universală, 200 de țigarete, o geantă Louis Vuitton contrafăcută și 10 pilule de ecstasy¹⁰⁰. Pentru aceste din urmă droguri a fost începută o urmărire penală. În mod interesant, s-a dispus începerea urmăririi penale atât cu privire la producător, cât și cu privire la inteligența artificială în sine¹⁰¹. Urmărirea penală nu s-a finalizat cu trimiterea în judecată, dar drogurile au fost confiscate și distruse¹⁰².

---

⁹⁸ Hout, M. C. V., & Bingham, T. „Silk Road, the virtual drug marketplace: A single case study of user experiences”, în *International Journal of Drug Policy*, 2013.

⁹⁹ A se vedea mai multe despre acest proiect pe site-ul grupului artistic !Mediengruppe Bitnik, la adresa <https://www.bitnik.org/r/>

¹⁰⁰M. Power, „What happens when a software bot goes on a darknet shopping spree”, în *The Guardian*, publicat în decembrie 2014, articol accesibil on-line la adresa <https://bit.ly/2GX9mMz>

¹⁰¹ J. Turner, *op. cit.*, pag. 203.

¹⁰² *Ibidem*.

Într-o astfel de situație, prin prisma celor analizate mai sus, se pune din nou problema răspunderii pentru o infracțiune comisă prin omisiune. Ipoteza care ar putea fi incidentă într-o astfel de situație este cea de la lit. b) a art. 17. Practic, analiza care trebuie făcută este următoarea: trebuie analizat dacă simpla lansare a acestei inteligențe artificiale reprezintă o sursă de pericol ce trebuie gestionat. S-a exprimat opinia potrivit căreia există un pericol, dar nu e suficient de serios pentru a putea vorbi despre o poziție de garant¹⁰³. Autorii acestei opinii relevă că simpla conduită de a lansa inteligența artificială nu reprezintă, *de facto*, un pericol care să înlesnească producerea rezultatului. Se arată că se poate imagina un pericol constând în achiziționarea de droguri de pe o astfel de piață, dar ar trebui stabilit care era probabilitatea statistică, în funcție de frecvența cu care se vând acele droguri pe respectiva piață, pentru a putea vorbi despre răspundere penală. Or, din moment ce această frecvență este una incertă, nu se poate vorbi despre așa ceva¹⁰⁴. Această speță scoate în evidență aplicațiile practice ale considerentelor expuse mai sus: trebuie verificat dacă, prin prisma informațiilor deținute de către producătorul inteligenței artificiale, aceasta poate fi considerată periculoasă la un examen *ex ante*. În speța anterioară, într-adevăr, nu există date statistice concludente care să spună cu certitudine în ce măsură se vând droguri pe *darknet*. Pe de altă parte, condiționarea răspunderii de un astfel de criteriu este nerealistă, întrucât situația-premisă este că vorbim despre o „piață neagră”, care prin definiție există pentru a fi în afara reglementărilor legale. Realizarea unei astfel de statistici reprezintă un standard probator imposibil de realizat fiind totodată și un demers inutil, în opinia noastră. Pe de altă parte, întreg scopul acestui proiect artistic a fost tocmai de a observa ce anume ar cumpăra inteligența artificială de pe *darknet*, legal sau ilegal. Mai mult, este chiar un fapt notoriu că pe *darknet* se comercializează bunuri ilegale, care variază de la droguri până la materiale pornografice interzise. Așadar, contrar celor reținute în doctrină, apreciem că în speță au existat suficiente elemente care să conducă la ideea că acțiunea de a lansa *Random Darknet Shopper* naștea obligația de supraveghere și gestiune a stării de pericol. În consecință, în acea speță apreciem că, raportat la starea de fapt identificată, existau suficiente elemente pentru a putea vorbi despre o răspundere pentru o faptă comisivă prin omisiune, în persoana utilizatorilor.

---

¹⁰³ M. Claussén-Karlsson, *op. cit.*, pag. 29.

¹⁰⁴ *Idem*, pag. 30.

4. Legătura de cauzalitate

Deși nu este consacrată expres la nivel legislativ, între acțiune/inacțiune și rezultat trebuie să existe o legătură de cauzalitate. Acțiunea lui A trebuie să cauzeze decesul lui B. Problema care apare în contextul inteligenței artificiale este de a stabili dacă intervenția acesteia rupe legătura de cauzalitate dintre acțiunea actorului uman și urmarea produsă. Inteligența artificială învață pe baza propriei experiențe și își dezvoltă astfel propriile capacități, nefiind limitată la a reproduce ceea ce este învățată. Spre exemplu, dacă se dorește o inteligență care să diferențieze între mamifere și alte categorii, după ce este educată prin diverse metode, aceasta ar trebui ca, după o anumită perioadă de timp, fiindu-i prezentat un animal cu privire la care nu are nicio altă experiență anterioară, să poată stabili singură, în mod corect, dacă este vorba despre un mamifer sau nu. Cu alte cuvinte, inteligența artificială nu se rezumă doar la a reda o bază de date (un tabel exhaustiv cu toate mamiferele din lume), ci învață efectiv să le recunoască pe baza anumitor criterii și a propriei experiențe, similar într-o anumită măsură cu modul în care sunt educate ființele umane. În acest context, se pune întrebarea dacă există legătură de cauzalitate între acțiunea de programare/producere și rezultatul efectiv produs, având în vedere interpunerea acestui factor decizional, care apare oarecum ca fiind extern propriei programări. Pentru a complica și mai mult lucrurile, există inteligență artificială care programează alte inteligențe artificiale, fiind și mai îndepărtat actorul uman în acest lanț. Totodată, există diferite metode de învățare, unele în care inteligența artificială este supravegheată de un operator uman, altele în care nu (supervised learning vs. unsupervised learning). În aceste condiții, există legătură de cauzalitate relevantă din punct de vedere penal între acțiunea de programare, respectiv producție a robotului/inteligenței artificiale și rezultatul efectiv produs?

Generalizând, la nivelul dreptului comparat se consideră legătura de cauzalitate științifică și cea juridică sunt două chestiuni diferite¹⁰⁵. Unele legislații aplică un test în mai multe etape, prima etapă fiind cea a aplicării unui test „*but-for*” („*dacă-atunci*”), pentru a afla cauza științifică și apoi o serie de alte criterii, care diferă de la legislație la legislație, pentru a identifica dacă respectiva conduită s-a aflat în legătură de cauzalitate juridică cu rezultatul. Spre exemplu, într-o speță de la Curtea de Apel a Regatului Unit (UKHL) s-a stabilit că deși drogurile au fost

---

¹⁰⁵ P. Ryu, „Causation in Criminal Law” în *University of Pennsylvania Law Review*, 106(6), 1958, pag. 773- 774. doi:10.2307/3310397.

furnizate de inculpat persoanei care, ca urmare a administrării unei doze prea puternice, a decedat, întrucât dreptul penal este fundamentat pe principiul libertății de voință, nu se poate considera că există și o legătură de cauzalitate din perspectiva dreptului penal. Pentru a decide astfel, în esență, s-a reținut că dreptul penal este fundamentat pe principiul liberului arbitru și, cu excepția anumitor categorii prezumate vulnerabile (copii, persoane puse sub interdicție sau care au în genere un discernământ limitat), adulții sănătoși din punct de vedere mental și corect informați sunt liberi să își conducă acțiunile în funcție de cum consideră, fiind astfel înlăturat raportul de cauzalitate de către respectiva instanță¹⁰⁶.

Unul dintre cele mai utilizate teste pentru a stabili legătura de cauzalitate juridică este cel al condiției *sine qua non*, sau al teoriei echivalenței condițiilor, după cum este cunoscut în dreptul național¹⁰⁷. Aplicând acest raport de cauzalitate, este evident faptul că acțiunea producătorului de a pune în circulație respectivul autovehicul autonom se află în legătură de cauzalitate cu decesul persoanei accidentate, întrucât dacă nu ar fi fost pus în circulație autovehiculul, pietonul nu ar fi decedat. Cu toate acestea, teoria este foarte criticabilă atunci când este problematic raportul de cauzalitate, doctrina considerând în mod majoritar că are neajunsuri semnificative¹⁰⁸. Teoriile mai moderne mută accentul de pe legătura clasică și strictă de cauzalitate pe elementul responsabilității rezultatului¹⁰⁹. Această poziție doctrinară se regăsește în teoria imputării obiective a rezultatului, în care analiza se face în două etape: I. verificarea existenței unui risc nepermis pentru valoarea socială protejată și II. materializarea stării de pericol în rezultat¹¹⁰. Aplicând acest algoritm, se impune o analiză cu privire la măsura în care acțiunile producătorului au creat o stare de pericol pentru valoarea socială a vieții pietonului și în ce măsura aceasta s-a concretizat în decesul respectivului pieton. În ceea ce privește această a doua etapă, problema principală este în ce măsură intervenția inteligenței artificiale face ca riscul să survină din cauza unui factor extern

---

¹⁰⁶ [2007] UKHL 38 <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/2007/38.html>

¹⁰⁷ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. I, pag. 300.

¹⁰⁸ *Idem.*; P. Ryu, *op. cit.*, pag. 773-805; M. Bohlander, *op. cit.*, pag. 46-47.

¹⁰⁹ A.L. Godheart apud P. Ryu, *op. cit.*, pag. 778.

¹¹⁰ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, pag. 304-314.

producătorului, cu alte cuvinte, în ce măsură este incident riscul deviat¹¹¹. Exemplul oferit aici de doctrină este cel al unei victime care este înjunghiată cu o lovitură de cuțit, fiind transportată la spital, unde decedează din cauza unui incendiu, caz în care conduita autorului nu va fi în raport de cauzalitate cu decesul victimei¹¹². Cu toate acestea, s-a statuat că „nu va exista un risc deviat atunci când pericolul creat a înlesnit acțiunea împrejurării care ulterior a determinat producerea rezultatului”¹¹³. În practica instanțelor germane nu s-a reținut riscul deviat și a fost atrasă răspunderea penală pentru o infracțiune din culpă în cazul unei persoane care și-a uitat arma de foc într-un palton dintr-un teatru, armă ce a fost găsită de o altă persoană și utilizată pentru a împușca mortal victima¹¹⁴. Exemplul dat de doctrină în acest caz este cel al unui farmacist care prepară în mod greșit medicamentele unui pacient, a cărui stare se înrăutățește și necesită internare. În spital, pacientul decedează din cauza unei infecții nosocomiale. Având în vedere faptul că sistemul imunitar este slăbit tocmai din cauza acțiunii farmacistului, nu va fi incident riscul deviat.

Față de cele expuse anterior, după cum am arătat cu altă ocazie¹¹⁵, acțiunea de punere în circulație a unui autoturism autonom creează, *de lege lata*, un risc relevant cu privire la siguranța pietonilor. Traficul rutier reprezintă o activitate inerent periculoasă, care – din punct de vedere statistic – presupune prin el însuși faptul că se vor produce pagube de ordin material, vor vătăma integritatea fizică a unor persoane și, din păcate, vor cauza pierderea de vieți omenești. Cu toate acestea, în vederea utilității sale, acest pericol este acceptat, astfel încât în măsura în care traficul rutier se desfășoară în condiții legale, este exclusă cauzalitatea din punct de vedere al dreptului penal. În acest sens, este edificator textul convenției de la Viena din 1968 asupra traficului rutier, ratificată și de România și publicată în Buletinul Oficial nr. 86 din 20 Octombrie 1980¹¹⁶. Unul dintre principiile

---

¹¹¹ *Idem*, pag. 309-310.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ RGSt 34, 91 apud M. Bohlander, *op. cit.*, pag. 56.

¹¹⁵ G. M. Husti „Vinovăția și alte elemente privind răspunderea penală în cazul mașinilor autonome”, în rev. *Caiete de Drept Penal* nr. 3/2019.

¹¹⁶ Accesibil on-line la adresa <https://bit.ly/2Rq07EH>.

fundamentale pe care se întemeia această convenție a fost acela potrivit căruia șoferul este operatorul mașinii și trebuie să se afle întotdeauna în controlul autovehiculului și a sursei de pericol pe care o creează. Aceeași soluție legislativă fiind și în actualul cod rutier¹¹⁷, care prevede la art. 1 că *circulația pe drumurile publice a vehiculelor, pietonilor și a celorlalte categorii de participanți la trafic, drepturile, obligațiile și răspunderile care revin persoanelor fizice și juridice, precum și atribuțiile unor autorități ale administrației publice, instituții și organizații sunt supuse dispozițiilor prevăzute în prezenta ordonanță de urgență*. Tot astfel, noțiunea de conducător, potrivit art. 6 pct. 12 din actul menționat este definită drept *persoana care conduce pe drum un grup de persoane, un vehicul sau animale de tracțiune, animale izolate sau în turmă, de povară ori de călărie*. Este evident că legiuitorul nu a avut niciodată în vedere mașinile autonome atunci când a elaborat respectivele acte legislative. Cu titlu comparativ, există legislații în unele state SUA (Michigan), care au modificat deja legislația și au introdus în sfera noțiunii de conducător și sistemul de conducere al unei mașini autonome¹¹⁸. Legislația europeană începe, de asemenea, să permită mașinilor autonome să circule pe drumurile publice. Țările care sunt în curs de modificare a legislației sau care și-au modificat în mod expres legislația pentru a permite circulația lor pe drumurile publice sunt: Olanda¹¹⁹, Marea Britanie¹²⁰, Franța¹²¹, Germania¹²² și altele.

Prin urmare, având în vedere actuala legislație, trebuie concluzionat că simpla punere în circulație a unui autovehicul autonom este ilicită, pentru simplul motiv că se creează un risc pentru valoarea socială ocrotită care nu este acceptat de societate și autorizat de lege ca atare (risc nepermis). Traficul rutier, atunci când

---

¹¹⁷ OUG nr. 195 din 12 decembrie 2002 privind circulația pe drumurile publice.

¹¹⁸ W. Westbrook, „The google made me do it: the complexity of criminal liability in the age of autonomous vehicles”, în *Michigan Law Review*, SUA, 2017.

¹¹⁹ A se vedea Government of Netherlands, „New legislation allows for the testing of cars with remote drivers”, accesibil on-line la adresa <https://bit.ly/2AlubcO>.

¹²⁰ Foray Motor Group, „New laws for driverless cars arrive in the UK”, accesibil on-line la adresa <https://bit.ly/2RAPdN8>.

¹²¹ A se vedea Business France Nordic, „France allows the testing of autonomous vehicles on public roads”, articol accesibil on-line la adresa <https://bit.ly/2RMrQ2e>.

¹²² Reuters, „Germany adopts self-driving vehicles law”, accesibil on-line la adresa <https://reut.rs/2ILo0EC>.

se desfășoară în limitele legale, exclude imputarea rezultatului ca urmare a incidenței riscului permis¹²³. Or, situația-premisă este că aceste activități, *prin natura lor, creează o stare de pericol intrinsecă [...], dar care, în considerarea utilității lor sociale, sunt autorizate de lege și se desfășoară cu respectarea dispozițiilor legale*¹²⁴. Având în vedere că autovehiculele autonome nu sunt autorizate de către lege, rezultă că nu se poate vorbi despre un risc permis.

Dar în măsura în care acest risc va deveni unul permis, este interesant de analizat în ce măsură intervenția inteligenței artificiale ar atrage incidența riscului deviat. Pentru a analiza legătura de cauzalitate în cazul infracțiunilor din culpă, doctrina germană ia în calcul și cât de previzibil era la momentul comiterii faptei rezultatul acțiunii neglijente¹²⁵. Viziunea tradițională era în sensul că în ceea ce privește infracțiunile din culpă, singurul criteriu obiectiv este legătura de cauzalitate, restul elementelor ținând de persoana și abilitățile autorului, fiind prin urmare o problemă de vinovăție. În prezent, această construcție teoretică a fost abandonată, întrucât se consideră că simpla includere a culpei în norma de incriminare presupune existența unui etalon obiectiv, nefiind atrasă răspunderea penală pentru orice eroare umană, în virtutea principiului minimei intervenții, ci doar pentru cele în care acțiunea penală este justificată fie de importanța valorii sociale ocrotite, fie de gravitatea culpei, ori o combinație între cele două¹²⁶. Revenind la exemplul cu victima unui atac cu cuțitul care decedează la spital din cauza unui incendiu, în măsura în care autorul avea informații certe cu privire la succesiunea evenimentelor (în sensul că la spital va avea loc un incendiu), rezultatul nu mai este produs din cauza unui eveniment extern survenit întâmplător, ci rezultatul calculat al unui plan. Or, a analiza în ce măsură rezultatul este previzibil în cazul infracțiunilor săvârșite din culpă atunci când este vorba despre inteligența artificială este o discuție amplă, care excedează scopului prezentei lucrări. După cum am arătat anterior, practica germană a decis că va răspunde pentru o infracțiune comisă din culpă persoana care uită o armă de foc în haină, armă utilizată apoi de un terț pentru a ucide o altă persoană. Totodată, s-

---

¹²³ F. Streteanu, D. Nițu, *Drept Penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, pag. 306.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ M. Bohlander, *op. cit.*, pag. 55.

¹²⁶ Ibidem.

a decis că rezultatul era previzibil în cazul unei fapte în care proprietarul autoturismului a omis să asigure ușile unui autoturism pe care victima l-a condus ulterior, murind într-un accident rutier¹²⁷ ori în cazul vătămării din culpă a unui minor de către un câine care manifestase comportament agresiv exclusiv față de alți câini până la momentul săvârșirii faptei¹²⁸. Prin urmare, reperul pare să fie următorul: în măsura în care starea de pericol creată pur și simplu înlesnește acțiunea intervenită întâmplător, legătura de cauzalitate există. Spre exemplu, simpla fragilitate a victimei nu înlătură legătura de cauzalitate în cazul unei agresiuni din partea autorului. În schimb, în măsura în care era imprezibil însuși lanțul causal, nu va exista legătură de cauzalitate între starea de pericol creată și rezultatul astfel produs¹²⁹. Or, previzibilitatea în cazul intervenției inteligenței artificiale este, după cum am menționat, un subiect dificil. Ca și criteriu general, în măsura în care decizia inteligenței artificiale se manifestă ca un factor extern, întâmplător – iar nu ca un răspuns programat și previzibil – apreciem că va fi incident riscul deviat și ruptă astfel legătura de cauzalitate.

Raportat la inteligența artificială în sine, în măsura în care s-ar considera că aceasta poate să acționeze într-un mod relevant din punct de vedere penal, limita dintre o acțiune proprie și una programată devine foarte fină. În cazul unei acțiuni programate, a unei comenzi predefinite, inteligența artificială este mai apropiată de un instrument în mâinile utilizatorului decât de o entitate care acționează în nume propriu. O acțiune „proprie” a I.A. ar trebui să se îndepărteze de la acea comandă rigidă și să se manifeste mai mult ca un factor extern acesteia, astfel încât decizia să îi aparțină, în mare măsura. Spre exemplu, dacă un pasager se urcă într-o mașină autonomă și îi cere să îl transporte din punctul A în punctul B, robotul acționează ca un instrument în mâinile utilizatorului. În schimb, aspecte precum banda pe care circulă, viteza pe care o adoptă, traseul pe care se deplasează în cazul în care sunt mai multe rute viabile, dacă să claxoneze sau nu alți participanți la trafic, dacă să comită anumite încălcări minore ale regulilor de circulație pentru fluidizarea traficului – toate aceste decizii își au centrul mai degrabă în structura inteligenței artificiale, apărând ca fiind proprii acesteia.

---

¹²⁷ BGHSt 10, 3. apud M. Bohlander, *op. cit.*, pag. 57.

¹²⁸ OLG Stuttgart, Justiz 1984, 209 apud M. Bohlander, *op. cit.*, pag. 57.

¹²⁹ De altfel, după cum am arătat anterior, aceeași este și orientarea doctrinei naționale: F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, vol. I, pag. 309-310.

Acestea fiind zise, diferența între o conduită independentă și una pre-programată a inteligenței artificiale este una greu de trasat.

5. Concluzii

În cazul infracțiunilor în care este implicată inteligența artificială (în special a celor din culpă), situația dreptului penal este atipică, întrucât pe de o parte, a nu trage pe nimeni la răspundere riscă să creeze o impunitate nejustificată, iar pe de altă parte, independența decizională a inteligenței artificiale face să pară nejustificată și tragerea la răspundere a unor actor umani. Chiar și în măsura în care se poate reproșa o culpă, este dificil de identificat cu precizie care dintre zecile sau sutele de actori umani au fost direct responsabili, iar cu atât mai puțin fezabilă apare tragerea la răspundere a tuturor programatorilor implicați vreodată în crearea și gestionarea respectivei inteligențe artificiale. Dacă va fi necesară o schimbare de paradigmă și cum va arăta aceasta, rămâne de văzut.